

ՕՐԱԳԻՐ

Ծ Ի Լ Ն

ԱՒԱՐԱՅԻՐ

Մին Աւարայրի օրագիրը շարժւած 6 անգամ
այսինքն տարին 300 թիւով պիտի տրուի : Տարե-
կան դինը Պօլսոյ համար 200 դուրուշ, եւ վեց
ամսեայն 100 դուրուշ : Գուրեթու համար թղթա-
ատուութեան վարձքը մէջն ըլլալով տարեկան դինը
երկու եւ վեցամսեայն մէկ Տաճկի ոսկի է : Մէն մի
թիւովին դինը 30 փարս :

Մանուշանց ամէն մէկ տողին համար առաջին
անգամ 3, երկրորդ անգամ 2 եւ երրորդ ան-
գամ 1 եւ այլն 1 դուրուշ պիտի առնուի :

Նամակ եւ գրութիւնք պէտք է ուղղութիւն հե-
տեւեալ հասցեով . —

« Օգտէն խոնարհեան փոխ խմբագիր Մին
Աւարայրի օրագիր : Բեքա Տօղրու-եօլ Լեւոնթ-
էրալտի տպարանը թիւ 467 : »

ԱՌԱՋԻՆ ՏՄԱՐԻ 1910 ՄԵՃԵՐ Կ. 1868 ՄԱՅԻՍ 30 ՀԻՆԴԵԱԹԻ ԱԼԱՖՐԱՆԳԱ ՅՈՒՆԻՍ 11 ԹԻՒ 8

Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Ուսումնարան ըսելով բառին ընդ-
թեանը ճիշտ նշանակութեամբ կրնանք
հասկնալ անոր նպատակը :

Տղումը համար ուսմանը առնել ան-
հրաժեշտ է, այս ուսմանը կրնայ վար-
ժարանի մէջ ալ առնուիլ, տան մէջ ալ
առնուիլ, փողոցները պտտելով ալ առ-
նուիլ :

Ամէն օր ինչ որ նոր կը տեսնենք կամ
կը լսենք, անի մեզի ուսմանը մ'է .
ոչնչի տղայ մը վարժարանէ դուրս ել-
նելէն վերջն ալ ամէն օր ուսմանը առ-
նելու տրամադիր է, կամ պարզ ըսելով
ուսմանը միայն տղուն համար չէ, այլ
կատարեալ մարդուն համար ալ է :

Ասկեց կրնանք հասկնալ թէ, տղու
մը սովորելը իր հասակին համեմատ, իր
կենսական մէջ իրեն պէտք ըլլալը բանե-
լուն սկզբունքներն են :

Ասի սովորելու պարտքը, նախ եւ
առաջ տղան ընտելանալ որ ուր յանձ-
նուած է անոր կիսնայ :

Տղուն մը եթէ փառաւոր ապագայն
էն առաջ իր ծնողքին փառքն է, ուս-
տի այդ փառքին պարտաւորութիւնն ալ
էն առաջ ծնողքինն է :

Ի՞նչ է ուրեմն ծնողական անտարբե-
րութիւնը եւ ազգային վարժարանները :

Ուսմանը տղուն մտաւորական սը-
նունդն է, հայը, լաթը, եւն . ասոնք ալ
մարմնոյն առողջութեան սնունդներն են :

Ուստի եթէ կայ ազգային փառք, ազ-
գային հանրաբնարան եւն . պէտք է ըլ-
լայ նաեւ ազգային վարժարան :

Եթէ ծնողները իրենց զաւկին հի-
ւանդութեանը եւ տկարութեանը հա-
մար կրնան դանդաղել իրենց թաղական
թորհրդէն, իրաւունք ունին նաեւ դանդ-
աւորել իրենց տղոց ուսմանը չառնելէն :

Դարձեալ կրնանք ի՞նչ է ուրեմն ծը-
նողական այս անտարբերութիւնն ու ազ-
գային վարժարանները :

Այս հարցման դիւրաւ պատասխա-
նելու համար, ազգին առ ազգային ան-
հատ ունեցած պարտականութիւննե-
րը քննելու ենք :

Ազգութիւնը ընտանեկան ընկերակ-
ցութեան վերջը անմիջապէս յաջորդող
ուրիշ ընկերակցութիւն մ'է . որու ան-
միջապէս կը հետեւի ընդհանուր մարդ-
կութիւնը :

Ասոր կասկածող չըկայ :

Մարդիկ ունին անանկ պարտականու-
թիւններ որ անհատական է եւ միայն
իրենց անձին կը վերաբերի, այսինքն ինչ
քնն իր անձին տէրն ըլլալ, եւ աշխա-
տիլ . մարդոց այս պարտականութիւնը
չըկրնար իրենց ընտանեկան ընկերակցու-
թեանը վրայ ձգուիլ :

Ասկեց վերջը կուգայ ընտանեկան
պարտականութիւնը որ է կրթել ընու-
թեան իրենց յանձնուած զաւկին :

Ասկեց ալ վերջը կ'ուգայ Ազգային
պարտականութիւնը որ է կրթել տղայ-
քը Ազգային անհատական սովորութեանը

տակ, եւ ասով ազգութիւնը հաստատ
պահել :

Ասկեց ալ վերջը կուգայ մարդկային
պարտականութիւնը որ է անհատական
տկարներուն պաշտպան կանգնել եւ
մարդկութեան թշնամոյն դէմ առնել
որ եւ է խտրութեան իրրեւ մարդ կրու-
ուիլ :

Ձգենք այս վերջնորդ որ մեր ինքզին-
դուրս է եւ երկրորդին վրայ խօսինք :

Ազգային կրթութիւն ի՞նչ բանի հա-
մար պէտք է, թող մարդիկ ընտանեկան
կենսական դուրս ուղղակի մարդկային
կրթութեան դիմեն եւ ազգային խնա-
րութիւնը չը դադար :

Ասոր պատասխանը խիստ երկար կըլ-
լայ, բայց համառօտ կրնանք բացատ-
րել :

Նախ ազգութիւնն ի՞նչ է այն դիւ-
նանք, որմէ կը հետեւի թէ՛ Ազգային
կրթութիւնն ի՞նչ է :

Մեզ երբ միւսին կը ներդրուի բնական
է որ պօռայ : Պօռայ մտապէսն օգ-
նութիւն ինքզինու բնական նշանն է,
ուրեմն մտապէսն օգնութիւն ինքզինը
բնական է : Ընտանեկան կենսական դուրս
մարդկանց էն մտապէսն ո՞ր է — հար-
կաւ իր զրացին, դրացին վերջը կու-
գայ թաղային, թաղային գիւղացին
կամ քաղաքացին, եւ այսպէս մինչեւ
բոլոր աշխարհ, մարդկութիւնը :

Արդ ինչպէս ամէն ընտանիք իրեն մա-
կանուն մ'ունի, այնպէս նաեւ աշխար-
հագրական գիծով մ'իրարմէ խմբովն
բաժանեալ մէկ օրէնքի եւ մէկ սովորու-
թեան տակ կազմուած խմբակներ իրենց
խմբին մէկ մէկ մակնունդն յատկացուց-
նէն, այնպէս որ այդ մակնունդն տրուած
պատիւը անմիջապէս զանի բաղկացնող
բոլոր անդամոց կը ներգործէ նոյնպէս
նաեւ անարգանքը եւ փնտր :

Աշխարհակալութեան եւ տիրելու ու
գին երբ կար, ամէն խմբակ կամ ազգի
բարութիւնն էին, զերար տկարացնել
կը ջանային, մէկուն փնտր միւսին շահն
էր, բայց երբ աշխարհակալութիւնը
սկզբունքով հերքուեցաւ, երբ մէկին
փնտր միւսին ալ փնտր ըլլաւ հաստատ
ուեցաւ, երբ ազգութիւնը մարդկու-
թեան մասերը ըլլալը ըմբռնուեցաւ,
երբ աշխատութեան բաժանման սկզ-
բունքը ընդունուեցաւ մարդկութիւնը
Ազգային խմբակներու բաժանելով ամեն
ազգ ինքզինք ուրիշէն անկախ կառավա-
րելու թող տրուեցաւ . երբ ի՞նչ փնտրութեան
թիւնը մարդկային յառաջադիմութեան
նպատակով մէկ միջոցն ըլլալը հաստատ
ուեցաւ, այն ատեն ազգութեան սկզբ-
բունքին սրբազնութիւնը մարդկութեան
ընդհանուրին յատկացաւ, եւ ազգու-
թեան թշնամութիւնը, խտրութիւնը
մարդկութեան թշնամութիւն, մարդ-
կութեան անհաւասարութիւն ճանչ-
ցուեցաւ :

Բայց այս մեծ կերպարանափոխու-
թիւնը ի՞նչպէս կատարեալագործելու է :

Այս մեծ գործը ի՞նչպէս գլուխ հա-
նելու է, այս գործը տղուն հայ տալ

հազուատ տալ չէ, այլ տղուն ընկերա-
կանութիւն տալ է, տղան երբ կատար-
եալ մարդ ըլլայ մեզ նմանցներու համար
մեր խմբակին մեր ազգին սովորութիւն-
ները անոր ներգործել է :

Ազգի մը սովորութիւնը թեպէտ եւ
անոր անհատներուն սովորութիւնը ըսել է,
բայց ուրիշ է սովորութեան վարժեցնելը :
Հայր մը մայր մը կրնայ տղան դաստիա-
րակել եւ կրթել, բայց ասկեց չը հետե-
ւիր որ ամէն հայր եւ մայր կրնայ իր
տղան կրթել :

Պիտի բառի թէ, տղուն պատասխանա-
տուութիւնը իր հօրը եւ մօրը կրնայ
անոնց զրացիլն քաղաքացիին եւ ազ-
գին ինչ պարտաւորութիւն կայ ասկեց :
Ասի ճիշդ է . այս, տղուն պատասխանա-
տուութիւնը հօրը եւ մօրը վրայ է,
բայց հայրենիքի պահպանութիւնը իւ-
ր հայրենիքին վրայ է, տղան որ հայ-
րենիքին ապագայ գինուրն է հայրը կըլ-
նայ իր տղուն այդ բնական գինուրութիւ-
նը առնալով, ոչ — ուրեմն տղան ըստ ու-
րում ծնած օրէն իր հօրը զաւակը եւ
հայրենիքին գինուրն է, ուրեմն տղուն
ծնած օրէն իր պաշտպանը հայրն ու
հայրենիքն է, ուրեմն տղուն ծնած օրը
հայրը իր անհատական եւ հայրենիքը
իր հաւաքական պարտաւորութիւնը կա-
տարելու հրաւիրուած է :

Վերն ըսինք թէ՛ աղբեր իրարու բա-
րեկամ են, ուստի եթէ այսպէս է հայ-
րենիքի գինուրն ինչ բանի պէտք է :

Սա զիտարուէնք որ աղբերուն ի-
րարու բարեկամութիւնը բնական չէ, այլ
գրական է, որովհետեւ եթէ այդ բա-
րեկամութիւնը բնական ըլլար անկարե-
ւել էր որ բնականապէս բարեկամը օր մը
վայրկեան մը կարենար թշնամի ըլլալ :

Մարդիկ կը ծնին իրենց շահովն, ուս-
տի եւ ամեն մարդ իր շահը յառաջ քշելու
կը նայի, առջի բերան հոգ չընեն որ իր
յառաջ քշած շահն ուրիշը կամ մանա-
ւանդ ինչ կ'փնտրուի կամ փնտրուած է
թէ ոչ : Բայց երբ փնտրուին ձայնը
բարձրանայ, եւ ուրիշներ օգնութեան
հրաւիրեն, այն ատեն կ'զգայ որ փնտրուող
կայ մանաւանդ որ ինչ ալ փնտրուած է,
ահա այն ատեն փնտրողը եւ փնտրուողը
եւ օգնութեան եկողները կը միանան եւ
պայման մը կը դնեն, անկեց վերջը այդ
կերպ փնտր ընող շահն ետ կենալու
համար, ամենքը զերար կը համոզեն որ
այդ շահ կարծուածը փնտր է, եւ աս-
կեց վերջը այդ պայմանին հակառակ
վարուողը իրրեւ սպորթնաւոր իրրեւ ա-
նկրաւ կը պատժուի եւ պէտք է որ պատ-
ժուի, առնել ասոր մարդկութիւնը չէր
կրնար ընկերականութիւն մը ձեւացնել,
այս պէտքը դուրսութեան հարկաւորու-
թիւնը կապալուցանէ ոչ ինչպիսիս բը-
նաւորութեան, այլ ինչպիսիս մարդկու-
թեան . ուրեմն եթէ դուրսութիւն պէտք
է, պէտք է, նաեւ հայրենիքի գինուրն,
եւ եթէ գինուր պէտք է ուրեմն ազգա-
լին սովորութեան եւ օրէնքի կըրթու-
թիւն ալ պէտք է :

Այս ամենն կը հասկցուի որ՝ ազ-

գային ուսումնարան ըսելով, ինչ որ ազ-
գութեան կը վերաբերի, այն է իր նը-
պատակը, այսինքն գրել, կարդալ, ազ-
գային լեզու, պատմութիւն, աշխարհագ-
րութիւն, աղբային կրօնք, թուարա-
նութիւն, վերջապէս ինչ որ ազգային է
այն է ազգային ուսումնարանի մը պարտ-
քը, անկեց զատ եղածները բոլորն ալ
հայրենուն անհատական կամքէն կա-
խում ունի . այսինքն օտար լեզուագի-
տութիւն, արհեստ եւն :

Մեք որ հիմայ աշխարհագրական
գիւղերով իրրեւ գուտ հայ մանաւոր տեղ
մը չենք, առանց մեր ազգութիւնը ու
չնչանալու Օսմանեան կայսրութեան տակ
Օսմանեան հայրենիքին տէրն ենք, մեր
եւ Օսմանեան շահը փոխադարձ կեր-
պով իրարու կապուած եւ իրարու յա-
րակից է . ուստի ի՞նչ է մեր պարտքը մեր
այս վեճակին մէջ :

Օսմանեան կայսրութիւնը այսօր բո-
լոր խտրութիւնները քաղաքականապէս
ի պաշտօնէ վերուցած է, բայց այս ձեւ
նախկին կատարելագործութեան հա-
մար, ժողովրդոց ալ ասոր սովորելը պէտք
է . ժողովրդի ալ պարտի ըմբռնել թէ,
Օսմանցին, Հայը, Յիւնը, Հրեան ամենք
նալ մէկ հայրենիքի տէր, մէկ հայրենիքի
պաշտպան եւ մէկ հայրենիքի սնունդներն
են . Այս գործը ժամանակը կրնայ կա-
տարելագործել . այս գործը ուսումնա-
րաններուն գործն է : Ասոր մէկ օրինա-
կըն է Սուլթանիի ուսումնարանը . Հոն
կից պիտի ինչ գինուր, դօրապետ, քա-
ղաքապետ, փաստաբան եւն . Հոն պիտի
հայը, յիւնը, յիւնը տաճիկն եւն հետ
գալուցական ընկեր ըլլան, որմէ պիտի
արմատանայ անխտրութեան եւ եղբայ-
րութեան ոգին, ամեն ազգ, իր աւան-
դական ազգութիւնը եւ կրօնքը պահե-
լու պայմանաւ : Ըսողներ կան թէ երա-
նի թէ ազգութեանը նշանն եղող լե-
զուն ալ հոն հաւասարապէս յարգուէր,
բայց այս դանդաղ իրաւացի ըլլալու
համար, մէկ անոթմունք մը պէտք է
թէ, այս գալուցային նախապատրաստակա-
ն է թէ, քաղաքական . Ամեն մարդ պիտի
որ քաղաքական է, ուստի քանի որ այս
կայսրութեան մէջ պաշտօնական լեզուն
Տաճիկն ու Գաղղիկն են, ուստի եւ
միայն անոնք ընդունուած են, հոն ազ-
գային լեզուն ազգերու թողուելով . եթէ
կայ իրաւացի գանգատ մը այն ալ միայն
9 տարեկան տղայ ընդունուելուն վրայ
է, այս ալ կրնան եւ կրնային ազգաց
Պատրիարքարաններն զիտողութիւն ընել
եւ շատ հաւանական էր որ ընդունուէր
որովհետեւ գալուցային սկզբանքը չը դըպ-
չեր :

Այս ուսումնարանը ըսինք անխտրու-
թեան մէկ հիմնական քայլն է, ամենք
նիս ի մի քաղաքացի պիտի ձուլէ . Բայց
մենք ինչ ընելու ենք : Մեզի ուրիշ բան
չը մնար ընել այլ թաղական դպրոցնե-
րուն ուժ տալ, ըստ իս աւելի աղէկ է
10 թիւի ուսմանը առնելու տեղ 2 կա-
տարեալ ուսմանը . թող ըսէ տղան գի-
տեմ այս ինչ փոխանակ բան մը չեմ գի-
տեր, բայց շատերը սկսած են ընելու :

Թող ըստ տղան Հայ եւ հայութիւնն ինչ է սորվեցայ, փոխանակ հայ եւրոպայ հայութեան հետ գաղղիացութիւնն ալ անգղիացութիւնն ալ սորվելու սկսած եւմ ըսելու :

Եւր տղաքը մեր հայութիւնը գիտնալով եւ զանի պաշտպանելով Օսմանեան կայսրութեան շահը պաշտպանած պիտի ըլլան որովհետեւ մեր գոյութիւնն անոր պարտաւոր ենք : Օսմանեան ցեղին մեր վայ տարած երախտիքը չենք կրնաւ մոռնալ : 400 այսքան տարի է այն ցեղը մեր հայրենիքը կը պաշտպանէ՝ աւնոր երկատարայնները մեզ համար արիւն կը թափեն, բայց մենք մեր ընտանեաց քով աշխատելով ոտի կը վճարենք, միայն եթէ մենք ազգասէր ենք, իրենք ալ ազգասէր են, ուստի ազգասէրութիւնը խորութեանէ ծագած չէ՝ այլ տեղական հայորդայնութեան պակասութենէն է : Եթէ մենք ընդհանրապէս տղետ ենք, օրինաւոր դպրոց չունինք, անոնք ալ մեզի պէս տղետ են դպրոց չունին, ուստի այս ալ խորութեանէն չէ, այլ այս մասին ընդհանուր անտարբերութենէն է, եթէ մենք վաճառական չունինք, դաստառ չունինք, հերկիսկ չունինք, երկրագործ չունինք, անոնք ալ չունին, ըսել է մեր բոլոր վաճառքը վաճառակից ենք իրարու :

Ուստի ուրիշէն տրամաշարժ ամենեւին տեղի չունինք՝ մենք մեզնէ տրամաշարժ, մենք մեր գաղղիացիներուն նման, բայց ինչպէս նախք՝ նախ մեր վարժարանները իր անունը համեմատ՝ ազգային ուսումնարան ընելով, երկրորդ՝ դաստառ հասցնելով, որու վրայ յաջորդ թուով կը խօսինք :

ԱԶԳԻ ԿՐՈՆԳ

Թիւրքիայի Հայ գրագէտներէն շատեր չափ հեղ յեղեղում եւ հրատարակում են թէ ազգ եւ կրօնը ջոկ ջոկ բաներ են ինչպէս մարմին եւ հոգի, եւ հետեւապէս չպէտք է կրօնական ազգի գործի խառնուի :

Լաւ, սակայն նրանք էս խօսքով ինչ են ասել ուզում, ան չեմ իմանում :

1. Վասն զի նրանց մի քանիսն ասում են թէ ազգ ու կրօնը չպէտք է իրար հետ շփոթուի եւ կրօնական աշխարհական գործից խառնուի, նա պէտք է գլխովին տաճարի մէջ փակուի եւ իր ընկերացիներն ու աղօթքին պարապի, էսպէս նաեւ աշխարհական էլ չպէտք է խառնուի եկեղեցականի գործին :

2. Արա հակառակ դեռ իրանց խաւար դրօշի տակ ննջողը էլ պարծենալով ասում են թէ՛ ազգ ու կրօնը մի եւ նոյն բան է, եւ առանց կրօնի ազգութիւնն չէ կարող մնալ, փառք մեր կրօնի՝ գոյութիւնն է նա, որ մեր ազգութիւնն պահել է մինչ ցարդ, եթէ մեր կրօն չլինէր, այժմիկ մեր ազգութիւնն ո՛ր կը լինէր, ուստի պէտք է մեր ամեն գործի սանձ թողուի կրօնական անձանց :

3. Կան ուրիշ մի կարգ մարդիկ էլ, որ ինչի՛ն է պէտք եկեղեցականը, քանի որ նա մեր ազգին ընդեզ սա թշուառութեան մէջ գնաց ու սպէս ու կող թողուց՝ ասում եւ գոռում ու գոչում են :

4. Ոմանք էլ ոչ են եւ ոչ միւս դադափառներն են ընդունում, այլ մի միջին միջոց ձեռք առնելով ասում են թէ՛ պէտք է կրօնը ազատ թողուի եւ ժողովուրդն ամենին տէր լինի, իսկ կրօնական հոգեւոր պաշտօնէի դուրս ոչինչ գործ չունի :

Արդ՝ քննենք էսոնց ասածներն ու տեսնենք թէ ճշմարտութիւնն որի մօտ է :

Ես էլ ասում եմ թէ ազգ ու կրօնը ջոկ ջոկ բաներ են եւ չպէտք է իրար խառնուին : Ես էլ ասում եմ թէ եկեղեցականը գոյութիւնը տղիտութեան մէջ պահելով բոլորովին խեղճ ու ողբալի արեց՝ ո՛ր ազգի եւ յարստութեան կղերն էսպէս չէ աւրած՝ ազգերի արդի խեղճութեան վիճակ թող քեզ վրայ լինի :

Սակայն ես չեմ ասում թէ եկեղեցականը աշխարհականի գործին չխառնուի, չեմ ասում թէ կրօնականը երբեք պէտք չէ : Չեմ ասում թէ նա պէտք է գլխովին տաճարի մէջ փակուի եւ աշխարհականը նրա գործին չխառնուի : Չեմ ասում թէ առանց կրօնի ազգութիւնն չէ կարող մնալ, եւ չեմ ասում թէ կրօնականը հոգեւոր պաշտօնէի դուրս ոչինչ գործ չունի : Եւ երբեք չեմ ասում թէ կրօնը ազատ թողուի, զի կրօնը անհրաժեշտ է ազգին, եւ զանի

բռնութեան ենթարկողը կղերի կողմ արգելաւորութիւնն է — նա այնպէս հաւատում է թէ իր որովայնի պարարում ժողովուրդի կողմնակէն ունի կախում :

Ուրեմն ասենք ինչ որ պարզել ուզում ենք :

Ի՞նչ է կրօնը :

— Այի ժողովուրդի առ Աստուած եւ կամ մի որեւոր առ հայր ունեցած յարաբերութեան արարողական արտաքին ձեւը, կամ ներքին համոզումի ձեւական արտայայտութիւնը :

Ի՞նչ է կղերը :

— Ժողովուրդին առ Աստուած ունեցած յարաբերութեան արտաքին ձեւերը կամ արարողութիւնները ի գիմաց ժողովուրդի կատարող մի պաշտօնեայ, որ ըստ օրինի պէտք է ժողովուրդի մէջէն ժողովուրդի հաճութեամբ ընտրուի :

Ո՞ր է ժողովուրդը :

— Կրօնքին տէրը — Աստուծոյ բանական եկեղեցին — յաւիտեական երանութեան համար ուխտաւոր :

Ահա համառօտաւ աս սահմանները տալէնքս յետոյ հարցում, եւ վերջը պատասխանում եմ թէ, ինչպէս եղել է որ կղերն իր սահմանն անցնելով փոխանակ ժողովուրդին պաշտօնեայ լինելու, ժողովուրդի տէր է դարձել եւ մի իշխանական կառավարութեան սանձ գլխովին իր ձեռք անելով ժողովուրդի հոգեւոր ու մարմնային վրայ միանգամայն տիրել եւ նրան մի կողմ գործիք է դարձուցել — կղերին աս գործ ո՛ր օրէնք կարէ արդարացունել — Աւետարանն ասոր հակառակն է պնդում :

Ժողովուրդի իր պարտքն ու իրաւունքը չճանաչելով՝ առիթ տուած է կղերին իր սահմանն անցնելով բռնապետ եւ սոսկ իշխող դառնալու — տես ի՞նչ անհուն տարբերութիւն ընդմէջ նախիկ դարեւրդ կղերին եւ աս վերջին դարեւրդ կղերին — արայ վրայ պատմութիւնը մեր տեղ երկար ճառում է :

Հարցում եմ, միթէ կրօնը միայն կղերին պատկանում է թէ աշխարհականի էլ :

— Եթէ կրօնը ինչպէս կղերին՝ նոյնպէս աշխարհականին մի օրինակ ազգում է, եւ թէ ինչպէս կղերը, նոյնպէս աշխարհականը երկինքի համար ծառայել պարտաւոր են, եւ երկուքին էլ միով ձայնիւ խոստացուած է երկինքի երանութիւնը, ուրեմն ի՞նչ իրաւամբ ասում են ոմանք թէ չպէտք է խառնուի աշխարհականը կղերի գործին, ինչպէս նաեւ ոմանք էլ ասում են թէ կղերը չպէտք է երբեք խառնուի աշխարհականի գործին :

Հարցում եմ դարձեալ, մի քաղաքացի, կամ աշխարհական մարդ ժողովուրդի կամքը եւ ընտրութեամբ քահանայ կամ վարդապետ դառնալով միթէ նա քաղաքացի լինելի դադրում եւ գլխովին այլ էակ է լինում :

— Նա (կղերը) յաւիտեականութեան ճամբու վրայ իրեն հրամայուած մի ծառայութիւն է կատարում, բայց միանգամայն մեզ նման քաղաքացիութեան ամեն իրաւունքը վայելում է եւ մեզ նման դատուում է ատենաների առաջը : Նա եկեղեցւոյ մէջ իրան հրամայուած արարողութիւնը կատարած ատեն կրօնական պաշտօնեայ է, բայց եկեղեցիէ դուրս մեզ նման մարդ է, քաղաքացի է, քաղաքացիութեան իրաւունքի եւ պարտքի մասնակից է : Եթէ նա եկեղեցիէ կամ օրինք սահմանելով որ եւ լցէ տեղի դուրս չէ կարող իր պաշտօնը կամ պատարարը կատարել, ինչպէս մի դատաստանական ժողովի անդամ իր պաշտօնական տեղէն դուրս չէ կարող մին կամ միւսը դատել : Եթէ նա մասնակից է ամեն քաղաքացիութեան պարտուէի եւ իրաւանց, ուրեմն նա եկեղեցիէ դուրս մի քաղաքացի մարդ է եւ հետեւապէս կարէ միջամտել աշխարհականի գործին, ինչպէս նաեւ աշխարհական էլ կրօնը կրելուն համար իրաւունք ունի նրա գործին խառնուելու, միայն չթողուի որ նա իրեն սոսկ քաղաքացի իր քաղաքացիութեան սահմանը անց կենայ, ինչպէս նաեւ իրեն կրօնական կրօնականութեան սահման չթողուի որ անց կենայ :

Այս ուրիշ օրինակով մ'ալ պարզեմ. եւ թէ մի ընկերութիւն կամ ժողով իր ամեն օրեան գործերի կատարումը իր անդամներէն մէկին կամ երկուքին յանձնէ, միթէ նոքա անդամութենէ եւ անդամութեան իրաւունքն զրկում են — ոչ — ինչո՞ւ ուրեմն ուղղութիւն կղեր դարձող մի ազգային միասնաց ազգային իրաւունքը զրկուած, քանի որ նա ազգային եւ քաղաքային ատենաների առջեւ դատուում է, եւ այլն :

Ուստի ասում եմ չպէտք է կղերն տաճարի մէջ փակուի բաց ի ժամերգութեան ժամանակից : քանզի նա եկեղեցիէ դուրս մի քաղաքացի մարդ է, ինչպէս նաեւ ժողովուրդն Աստուծոյ տաճարի մէջ կրօնական է — մի սուրբ Ազգ, մի թագաւորութիւն եւ մի քահանայութիւն — է անուանուում. եւ կղերը նրա կողմից պաշտօնեայ :

Այս դադափար, գիտեմ որ՝ պիտի ցննցէ այն ֆանաթիկներ շիշեր, որ միամիտաբար կարծում են թէ Հայերի կրօնի միջինէ ցարդ կանգուն պահուելոյ փառքը կղերին պատկանում է : Թող նա այնպէս կարծէ եւ ի՞նչ է փոյթ, զի ես ճշմարտութիւն եմ խօսում, եւ նոյն պէս ալ ասում եմ որ՝ Հայերի կրօնը պահողը ոչ թէ դանազան կրօնական դեղձուկներն աղիտաբար տեղի տուող կղերն էր, այլ արաւքին թշնամիներ յարձակումն էր : արա վկայ են մարդկային համոզում եւ պատմական տեղեկութիւններ :

Արդ՝ ոմանց պէս ես չեմ ասում թէ իսկի պէտք չէ կրօնական, այլ թէ քանի որ ժողովուրդ կայ, նորա համար ալ կրօն կայ, եւ քանի որ կրօն կայ, կրօնի պաշտօնեայ ալ հարկ է, որ ժողովուրդն իր ուզած եւ հաւանած անձը ընտրում եւ յանձնում է նորա ինչ որ սոսկ կրօնի է վերաբերուում :

Ուրեմն պարտ է ժողովուրդին միշտ նրա վրայ հսկել, որպէս զի կղերն չլինի կարող առ շահու կամ առ այլ ինչ պատճառի կըրօնի մէջ զեղծումներ գործել, իր սահմանն անցնել, երկնային խնդիրը երկրաւորի հետ չփոխել, գոյուտի, կամ մուրացածոյ իշխանութեամբ մէկին իրաւունք միւսին դռնել, եւ տկարը զօրաւորին պատուանդան անել : ինչպէս՝ մինչեւ ցարդ ժողովուրդի տղիտական թոյլատրութեամբ եւ անհոգութեամբ պատահութեան է դուրս այնպէս անել — տես դեռ հին դարու չղթալի տակ փակուած ժողովուրդի վիճակ — որ երբեք չէ կարող արդի փիլիսոփայութեան լոյսի առջեւ դիմանալ :

Ժողովուրդի անհոգութիւնն չէր որ թողուց կղերին ուզածն անել — ուսումնարան եւ դասարանները դպրոց անունով մկրտել եւ այնուհետեւ փոխանակ նրանքն ուսումնական եւ գրագէտ անունը դրաւ : ինչպէս՝

Ո՞ր է կղերը թէ՛ կղերը՝ մի ժամանակ իր պաշտօնեայ լինելը մոռանալով տէր եւ ժողովուրդին իշխող դարձաւ, շատաց նրան տղետ պահել եւ Ազգ ու կրօնը իրար հետ շփոթել, որոյ աղաղաւ ով որ ուրիշ կրօնի գիմաց (իրենց բռնութեան երեսն)՝ նա հայութենէ ելած համարուելով, Հայութեան թիւն հոգեւորութիւն ունի — միթէ կրօնափոխութեան Հայափոխութիւն, կամ աղափոխութիւն ասել ներքին է : միթէ կրօն ասելով կարէ՞ ոք Հայութիւն իմանալ լնթէ այսպէս լինէր, չպէտք է ինք մեք այժմ Հայ կղերի, զի մեր նախնի կրօն թողուլ քրիստոնէութեան դարձանք, եթէ մեք բոլորովին մի տարբեր կրօնէ ուրիշ կրօնի փոխուելով Հայութիւն եւս չենք համարուել, ինչո՞ւ ուրեմն հաւատալից նկատումս իր համոզումը փոխողն ուղղում են արտով, մարով, զգացումով, արիւնով եւ մարմնով մի տարբեր ցեղ ճանչնալ : կղերի աս սխալ քաղաքացիութիւնը Ազգը սպաւեց :

Չեմ ուզում աս կէտի վրայ այլ եւս երկար խօսիլ, զի ամէն ոք կարէ պարզ տեսնել թէ աս սխալ ընթացքի հետեւութիւն ինչ մեծ վնաս գործեց Ազգին : Չի ոչ ոք հաւատում էր այն տեսն թէ կղերի բանալը ինքնօրէն եկեղեցիէ արտաբերուած մի Հայ մարդ հայութենէ կամ ազգութենէ ալ արտաբերուած պէտք էր համարուել :

Ոչ կրօնը ազգութիւնն է, եւ ոչ ալ ազգութիւնը կրօնն է : կրօնի պաշտօնեան դուրսը քաղաքացի է, արդի անհատ է, ինչպէս մէն մի քաղաքացի եկեղեցւոյ մէջ կրօնական (կրօնի ծառայող) է : եւ երկուքն ալ պէտք է իրանց իրաւասութեան սահմանը ճանչնան :

— Աստուարծան Տէր :

Բարեհաճե՛ք աս հետեւեալ համառօտ ծանօթութիւն հրատարակել Ձեր պատուական օրագրոյն միջոցաւ :

Կը ցաւինք մեր բարեկամներուն իմացունել թէ Ամերիկացի միսիոնարաց տարեկան ժողովը որ այս օրերս իր նիստերն ըրաւ, առաջարկութիւն մը խրկեցին Պօրտ ընկերութեան որ պատուելի Վան-Լէնսպ (Բզմիւն) ոյ միսիոնարն) Տաճկաստանն եւ միսիոնարական գործէն վերջունեն, որով-

հետեւ իր բռնած ընթացքը եւ աշխատութիւնը իրենց գործին արգելք կը սեպեն (մանաւանդ որ Ամերիկայի մէջ Հայ ժողովուրդն քարկաւորութեան համար քանի մը առաջարկութիւններ ըրած ալ էր կարեւոր սեպած) կը հաւատանք որ եթէ Տաճկաստանի մէջ դանուող աւետարանին ճշմարտութիւնը սիրող եւ ժողովուրդին օգուտը վնասողները իրենց գաղափարը պատուելի Վան-Լէնսպի վրայ Պօրտ ընկերութեան յայանէին, մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենայ. սա անցը մեր մէջը պահելու, ուստի ամէն այսպիսիներուն հրաւերք կուտանք որ համառօտաբար գրեն պատուելի Վան-Լէնսպին վրայ ունեցած գաղափարն ուղղելով առ օրագիր պատուական լրագրոյն խմբագրիկ :

Ահա ալ կը խոստանանք իրենց ստորագրութիւնը ճանչնող մէկուն չի յայանելու եւ փոխօրէն ծախքերն տալու :

Մէհրաբ

Աս վերոյիշեալ ազգաբարոյթութեամբ ընթերցողներուն կը պարտաւորի յիշեցունել (Վանդումէի մէջ Ամերիկայի ժողովին եւ Ամերիկացի միսիոնարաց միաթիւական վարձուութիւն նկատմամբ դրածներն) :

Եթէ իրօք աս Ամերիկայի հաստեցումը ընել փութացած են միսիոնարը, մինչեւ ցարդ դրածներս ստուգելէն եւ իրենց կապաքիստանական ոգին յայանելէն ուրիշ բան մը ըրած չեն :

Թող խորհի ամէն Բողոքական հայ սոյն կէտին վրայ, որ խիստ կարեւոր է : Աս մասին ուրիշ խօսակիւններս ուրիշ օրուան կը թողում :

Խոսքով

ՀԱՎԱՏԻՍՈՒԹՅԱՆ ԻՍԽԱՆՈՒԹԵՒՆ

Պրիւքսէ Լաւրաճաթիկաւորը Բիւթայի սանիէ սընքֆը սանիսիյէ պաշտրը քեւթիպի պուլունան Լորվանի Ծօլթէ Էֆենայիէ :

Պալերմօ պաշ շէպէնտէրի Միւսանի պէյլատէ իզլէթու Նիդօլաթի պէյէ Բիւթայի սանիէ սընքֆը սանիսի :

Սիլվա խանէտանըստին վէ մէթուպիլի Էլիյէթ օտարը քեթպէսիստէն Բիւթայի Բիւթայի Էֆենայիէ Բիւթայի սալխէ :

Պօղոզ սանճաղը միւթպէլերանստան Բիւթայի Զահի Օհան Էֆենայիէ Բիւթայի սալխէ թէվիհէ պուլունալուտտուր :

— Պու բաղար ճէպէլէ Լիւսիան միւթապարըքը տէվէթու Ծրանգ Բաշա հաղթէթէրինին Բիւթայի սալխէ վէ գարէթ մէնչուրու ալիսի, գուրնայի հաղթէթի Շահանտէն սէստէթու Մէհմէտ պէյ Էֆենայի վէ մապէյնի հիւմայուն գարու չուգատուր Էվէլէ իզլէթու Մահմաւ Էֆենայի պէրապէր օլտուղու հալտէ, բաշայի միւշարիէյ հին Պէյ-օլտուրուս վաղը տէվէթլանէլ լէրիսէ կէթիւրիւթիւթաթէ, միւշարիէյ հաղթէթէրի Էվիսիլ Բէսիսիսիլ լապիս օրաղար, իսթիգալիսէ չըգմըլ վէ քեմալի Թաղիմ իլէ մէնչուրի ալիսի պուս իլէսիլթուս սօնրա, իրի էլի իլէ Եօղարու թուլթարապ, վէ պիլ թաւրաֆտան մուսիպայի մախուսէ տալի մարչը աղիլ հալաթար թէրեն նիւմապ օլտուղու վէ բաշայի միւշարիէյ մախուսիլթիլ իրի Թարաֆտան պուլտուրան Էֆէրիլթի հալտէ, տէվէթլանէլ լէրիսէ Էֆենայի վաղը օլմըլ վէ օրատա հաղթուր միւթաճէսիսիսէ շուսիլիսէրի սուրէթտէ պիլ նուլթ զ իրապ իլիլթիլ :

Պատէհու տէվէթլանէլթիլն ալեւ Լահօր շաղարը իլէ միւթէյիլէ թալիլի Էլիւմայուն պուլունան սալունուտա, Շուրայի տէվէթ թիւթարէթ տայիլթիլ Էլիլի տէվէթլու Լահմիւրաշա հաղթէթլէրի, վէ պէլլըթիլի տիլիլթի Էլիւմայուն Էֆէնայի տէվէթլու Զիլլէր Էֆէնայի վէ թէլիլթիլի էլիլթի սէստէթլու Սիլիլթի Էֆէնայի վէ թալիլթի տէվէթլու միւթպէլեր պուլունալուղու հալտէ մէնչուրի ալի պատէլ գրաթիլ, տուալիլ տէվէթլու Էօմի ու շէվլէթ հաղթէթի ճէհանպանի թիլիլթի պուլունալուղուտուր :

Բաշայի միւշարիէյիլ իրապ իլթաիլի նուլթ գուս սուրէթիլ տիլ :

